

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.278

Dimarts, 24 de maig del 2016

SUMARI

- 1 Eugeni S. Reig ► El valencià de sempre: dotrina
- 2 Magí Camps ► Dactilar o digital?
- 3 J. Leonardo Giménez ► Clarícia i aclarida
- 4 Teresa Tort ► Fenàs
- 5 A. Tur ► “Quan t’equivoques la gent canvia de llengua i et parla en castellà”
- 6 Jordi Badia, David Casellas, Lluís Marquet ► Resolguem dubtes: altres
- 7 Enllaços i convocatòries

InfoMigjorn és un butlletí que distribueix missatges informatius relacionats amb la llengua catalana. Es publica dues vegades per setmana, dimarts i divendres. Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots. Edició: Isabel Casadevall.

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php>. Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat.   @InfoMigjorn

1 El valencià de sempre: dotrina

Eugeni S. Reig

El valencià de sempre (Alzira: Bromera, 2015), pàg. 251

dotrina

Instrucció que es dóna per a ensenyar la doctrina cristiana, especialment, als xiquets abans de fer la primera comunió.

Quan jo, a la ciutat de València, em preparava per a fer la primera comunió, l'any 1950, cantàvem: «*La dotrina és cosa fina, / jo me la vull ensenyar. / El qui no va a la dotrina / en el cel no pot entrar. / ¿Anem a la dotrina? / ¡Anem! / ¿Anem a la dotrina? / ¡Anem corrent corrent!*»

He decidit emprar la grafia *dotrina*, que reflectix la pronúncia popular del mot, perquè pense que el cas del doblet *dotrina/doctrina* és idèntic al del doblet *doctor/doctor*. Considere que, en els dos casos, les grafies que corresponen a la pronúncia popular, sense c, és convenient usar-les per als significats populars dels vocables, mentres que les grafies etimològiques, amb c, s'han de reservar per als significats tradicionals.

Observem que la paraula *dotrina*, en el primer vers de la cançoneta, té el significat de 'cos de principis de la religió cristiana', és a dir, correspon exactament al significat de *doctrina*, però en els versos tercer, quint i sèptim té el significat definit, que és diferent.

La paraula *dotrina*, grafiada sense c, no l'arreplega cap diccionari. Tant el DVal com el diccionari del SALT3 inclouen la paraula *doctrina*, però no en l'accepció ací definida, cosa bastant inexplicable si tenim en compte que aquest significat és correntíssim en tots els parlars valencians.

En valencià també es diu: catequesi

La llengua estàndard sol emprar: catequesi

En castellà es diu: *catequesis*

NOTA: Jo vaig prendre la primera comunió a València el 4 de juny del 1950.

2 Dactilar o digital?

Magí Camps

La Vanguardia, 16/05/2016

<http://www.lavanguardia.com/vida/20160516/401820310658/dactilar-o-digital.html>

A principis del segle XX es va generalitzar l'observació de les empremtes dactilars per identificar els malfactors. A l'escenari del crim, les empremtes podien revelar amb precisió la identitat del lladre o de l'assassí. La imatge del policia escodrint els racons amb una lupa ha fet fortuna i identifica una època d'investigacions avui superades. L'empremta dactilar conviu ara amb l'empremta digital, que pot ser el mateix o poden ser dues coses ben diferents. Anem a pams.

Les paraules que estan en l'origen de dactilar i digital són *daktylos* i *digitus*, i totes dues volen dir el mateix: dit. La primera és grega, d'on passa al llatí i a les llengües romàniques, i la segona comença al llatí. La grega *daktylus* ens ha donat derivats cultes a partir de *dactil* (*dactilografia*, *dactiloscòpia*, *monodàctil*, *pterodàctil*), però també ens ha donat els populars dàtils, per la seva forma de dits (en àrab n'hi ha una classe anomenada *deglet nur*, dit de llum).

De la llatina *digitus* tenim avui el popular *dit* i el culte *dígit*. Com que amb els dits de les dues mans compten els deu números del sistema decimal, els ginys que funcionen amb combinacions de xifres són digitals. Un dígit és una xifra perquè és un dels deu dits. I amb això arribem on volia arribar. Tradicionalment hem anomenat la marca dels dits empremta dactilar, tot i que també la podem qualificar de digital. Tots dos adjectius són correctes i precisos.

Però ara, per guanyar precisió, hauríem de cenyir el sintagma *empremta dactilar* a la marca dels dits, perquè l'*empremta digital* està adquirint un nou sentit, cada cop més estès i cada cop més necessari: el de la petjada que deixem a internet, mitjançant la nostra activitat a webs i xarxes socials. Cada cop més sovint hi ha algú que demana als grans gestors digitals (Facebook, Twitter, Instagram...) que esborrin definitivament el seu rastre digital, la seva empremta digital.

De la mateixa manera, una empremta dactilar en un got, per exemple, és una *impressió dactilar*, però també una *impressió digital*. Ara, en canvi, necessitem l'expressió *impressió digital* per a allò que s'imprimeix mitjançant sistemes digitals, i farem bé de reservar la *impressió dactilar* per a la marca que deixem quan toquem un objecte amb el tou del dit.

És a dir, dos adjectius que fins ara funcionaven com a sinònims i havien caminat plegats quan es referien a les empremtes dels dits, ara enfilem el camí del divorci perquè els parlants tinguem ben clar si ens referim a allò que marquen els dits (dactilar) o allò que marquen les màquines amb sistemes que combinen tota mena de xifres (digital).

3 Clarícia i aclarida

J. Leonardo Giménez

Levante-EMV, 09/05/2016

<http://www.levante-emv.com/cultura/panorama/2016/05/09/claricia-i-aclarida/1415135.html> [€]

Després de llegir esta secció, “Qüestió de llengua”, de fa dos setmanes, sobre *aclarir* i *aclariment* [reproduïda a l'*InfoMigjorn* 1.273, 06/05/2016], el meu company de treball Marcos em pregunta per la paraula *clarícia*, i si està acceptada normativament o no. Li conteste que sí, quasi tots els diccionaris de referència la inclouen entre les seues entrades. Com que estem en classe de valencià (per a funcionaris i empleats municipals), pregunte als assistents si la coneixen i tots els valencianoparlants des de les primeres paraules la coneixen. I es posen a dir exemples d'eixe terme en frases comunicatives. Un d'ells diu: “Els partits no han tret clarícia per a formar govern, i anem a unes altres eleccions”. És a dir, no han tret res en clar o, simplement, no han volgut traure'n. El *Diccionari normatiu valencià* definix *clarícia* com a ‘aclariment, explicació, notícia, claredat, claror’. I posa com a exemple que “traure clarícia d'alguna cosa” és ‘aclarir-la, resoldre-la’. Altres frases on pot casar eixa paraula podrien ser “No hem pogut traure clarícia de quina malaltia ha faltat Ximet”, “No paren de discutir, però no trauen clarícia de res”.

De la mateixa família que la paraula comentada tenim *aclarida*, que en principi és el participi femení de *aclarir*, però és també nom comú. Com a substantiu fa referència a ‘acció de fer menys espés, menys apinyat’. És un terme molt usual en el llenguatge agrari. Quan llevem una certa quantitat d'arbres, de plantes d'un bosc o d'una plantació o mates d'un planter per a afavorir el creixement de la resta estem fent una aclarida. També, i especialment, quan llevem, eliminem i tirem a terra una part dels fruits menuts per afavorir el tamany i la qualitat dels restants seleccionats fem una aclarida, per exemple aclarim la collita de bresquilles, d'albercocs, de mandarines, perquè si no ho fem se'ns queden menu-

des, i amb el preu que solen anar, això els faltaria. També pot significar 'esporgada de rames, brots i fulles que s'efectua en l'interior d'una planta o d'un arbre densos per a permetre l'entrada de la llum'. Eixa paraula dóna per a molt. A vegades hem de fer també una aclarida de papers, cartes del banc, avisos per a pagar el que siga, etc. que tenim per damunt de la taula o escriptori. Si de quan en quan no fem aclarides d'eixes, no ens aclarim i no trobem el paper que toca quan el busquem. A mi això em passa molt. En l'omnipresent tema de la corrupció, la magistratura, la Guàrdia Civil i la policia estan fent bones aclarides. Les sangoneres de l'erari públic estaven sent massa espessetes, però de segur que encara en queden per descobrir, i caldrà seguir fent aclarides, i deixar el camp el més clar possible de corruptes. I un espai sense núvols en un cel cobert i ennuvolat també és una aclarida. I abans que es produïsquen les aclarides de l'oratge pot estar cernent, plovent ben plogut, pedregant o caient algun arruixó. Però dels fenòmens naturals de l'atmosfera en parlarem un altre dia.

4 Fenàs

Teresa Tort

Blog *Agafada al vol*, 08/05/2016

<http://blocs.mesvilaweb.cat/ttort/?p=269042>

Conversar és el fruit d'un pacte. Amb un breu intercanvi introductori, amb alguns intents exploratoris, ens centrem en un tema que genera complicitat, que provoca la participació espontània per part dels circumstants. I aleshores, no més cal descabdellar.

En una sala de reunions presidida per volums lingüístics i sota la mirada vigilant d'un bust de Pompeu Fabra, fa uns dies sis filòlogues en actiu vam tenir una trobada puntual. Era un acte poc o molt formal de lliurament dels premis #StJordiÒptim organitzat per l'[Optimot](#). I l'argument dels nostres intercanvis es va encarrilar de seguida cap al camp de la paremiologia, ja que d'això anaven els premis.

L'observació que els refranys han entrat en declivi en els àmbits urbans va generar consens. Com més urbà és un entorn, menys oportunitats tindrem de contactar amb sentències de tradició popular. Malgrat la difusió que se'n fa als

manuals dels cursos de català per a joves i per a adults, les dites han passat de moda.

Contradient aquest judici, en la nostra animada conversa metalingüística, en va aparèixer un exemple divertit en boca d'una parlant del Berguedà amb ascendència occidental: "Això és més inútil que un fenàs passat pel cul". No cal verbalitzar tot el que deduïm d'aquesta expressió ni per quin motiu el fenàs ja no serveix per a res després d'aquest acte. Però resulta que no a tot arreu hi ha una percepció tan desafortunada d'aquesta herbeta. Conec un remei ebrenc –difós per una remeiera del meu poble– que consisteix a fer bullir fenàs i a utilitzar-lo en banys tebis per cloure fissures anals.⁽¹⁾ La cultura popular sembla que presenta lectures divergents de la realitat.

Més enllà de l'anècdota, es planteja l'interrogant sobre què és el fenàs; desconegut per la resta del grup. En una presentació ràpida, diem que és una herba de tires fines que creix als costers. Òbviament, una explicació massa breu per fer-se'n una idea precisa. Per això, després d'algunes consultes, n'oferirem un retrat una mica més complet.

Fenàs és –segons el [DIEC2](#)– una "Herba de la família de les gramínies, de fulla dura, que sol fer poblacions als marges i als prats secs, de diversos gèneres i espècies". Com que aquesta informació no incrementa substancialment el que ja sabíem, anem al [DCVB](#) per si en dóna més detalls. A part d'una explicació genèrica similar a l'anterior, ens diu que és, especialment, una "Planta de diferents espècies del gènere *Festuca*, que es fan pels marges, per terres abandonades i en els boscos" i que té altres variants per referir-s'hi: **fe**, **fenc**, **fenal**.

Potser ens hauríem d'haver quedat aquí, perquè visitar el diccionari [Noms de plantes](#) ens ha desconcertat: de la recerca de *fenàs*, n'obtenim 4 pàgines de solucions amb 39 entrades diferents! Impossible orientar-nos-hi amb els nostres coneixements de botànica... És el fenàs que coneixem la mateixa herba que l'agram o que el llistó? Deixem-ho córrer.

En tot cas, la conversa mantinguda en un context d'una certa formalitat ens exemplifica com en som, de culturalment proclius, a barrejar l'amor per les paraules, la poesia i l'escatologia. Sense manies.

(1) Ampliació de les propietats del fenàs [aquí](#).

Visiteu el blog [Agafada al vol](#) per gaudir de les imatges i fer-hi comentaris

5 “Quan t’equivoques la gent canvia de llengua i et parla en castellà”

A. Tur – Eivissa

Ara Balears, 20/05/2016

http://www.arabalears.cat/balears/tequivoques-canvia-llengua-parla-castella_0_1580842030.html

Tota meta suposa haver de fer esforços i superar dificultats: estructures gramaticals, pronoms febles... són alguns dels problemes als quals s’han d’enfrontar els nous parlants. Però sense cap mena de dubte, el que destaca per sobre de tots és l’actitud de la gent local. Un exemple d’això és el testimoni d’Agustí, un argentí que viu a Eivissa i que destaca que “malgrat que a la gent li agrada l’esforç” que fa per parlar català, “molts canvien l’idioma de seguida que comet un error”.

L’assessor lingüístic de Formentera, Carles Torres, admet que aquest és un dels problemes amb què es troben els nouvinguts que intenten parlar català. Torres admet que l’aprenentatge a les aules és important, però que realment “és al carrer on s’aplica el que s’ha après”, i molts eivissencs i formenterers no permeten a aquests nouvinguts poder desenvolupar els seus nous coneixements a la vida diària.

“Per ideologia”

A més, aquest fet xoca amb l’objectiu que molts persegueixen quan decideixen aprendre i parlar català, que no és altre que “integrar-se”, com diuen gairebé els 25 testimonis que formen part de la campanya. Un exemple és Mikel, un “formenterer basc” que reconeix que parla català “per ideologia” i perquè “quan s’arriba a un lloc s’ha de parlar la llengua que parla la gent d’allà per adaptar-s’hi una mica”.

També resulta interessant la vida de Terkan, una dona turca que des de fa 25 anys viu al municipi de Sant Joan de Labritja, a Eivissa. Ella explica que va aprendre la llengua gràcies que “les seves filles van estudiar en català” i ella les va voler ajudar amb els deures. Assegura que li va ser fàcil perquè les seves filles “van començar de zero” i ella va seguir el seu ritme.

Ben diferent és el cas de Manolo, madrileny que va instal·lar-se a Formentera fa 16 anys. Manolo diu haver après a parlar el català “per la necessitat d’integrar-se socialment” i per “la inquietud de conèixer la cultura local”. Assegura que la llengua “és un pilar fonamental” per viure al poble. Diu que a ell saber francès l’ha ajudat molt, sobretot pel que fa a les estructures gramaticals.

6 Resolguem dubtes: altres

Jordi Badia, David Casellas, Lluís Marquet

[*Resolguem dubtes*](#) (València: Tres i Quatre, 1998), pàg. 26

En el català modern no s'usa el plural **altres** tot sol, sinó amb el mateix determinant que portaria el singular.

EXEMPLE: Uns altres dies es despertava sobtada. [I no pas: *Altres* dies es despertava sobtada.] Va veure que, a part el seu pare, n'hi havia alguns altres. [I no pas: Va veure que, a part el seu pare, n'hi havia *altres*.]

Sovint, en compte d'**altres** correspon d'utilitzar el quantitatiu **més**.

EXEMPLES: A continuació, més notícies de l'actualitat internacional. [I no pas: A continuació, *altres* notícies de l'actualitat internacional.] No hi ha cap més solució. [I no pas: No hi ha *altra* solució.] Això no és res més que un disbarat. [I no pas: Això no és *altra* cosa que un disbarat.]

Davant de numerals, **altres** només vol dir «la resta».

EXEMPLE: Tres han mort, però els altres cinc s'han salvat.

No és correcte, però, amb valor d'addició, sinó que cal usar —posposat al numeral— **més**.

EXEMPLE: Han premiat dues escriptores i n'han mencionades cinc més. [I no pas: Han premiat dues escriptores i n'han mencionades *altres* cinc.]

Vegeu també [“La resta”](#), de Ramon Torrents (blog *Raons de llengua*, 25/09/2015)

7 Enllaços i convocatòries

- ▶ Avui, **24 de maig a les 20:00**, [acte de reconeixement a Maria Antònia Oliver](#), Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 2016. Palma, jardí de Can Alcover (c. de Sant Alonso, 24). Òmnium Cultural/Obra Cultural Balear
- ▶ [Jornada “El català, llengua de ciència”](#), amb Martí Domínguez. **Dijous, 26 de maig a les 11:00**. Castelló de la Plana, Sala de Premsa del Rectorat, Universitat Jaume I

- ▶ III Jornades ["La recerca sociolingüística en l'àmbit de la llengua catalana"](#) (2016). **31 de maig i 1 de juny de 2016**. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans (Carme, 47)
- ▶ [Festa per la llengua. Benassal \(Alt Maestrat\)](#), **5 de juny de 2016**. Escola Valenciana, Federació d'Associacions per la Llengua
- ▶ ["Tolosa a Lleida"](#), Universitat de Lleida, Càtedra d'Estudis Occitans, 19/05/2016
- ▶ Tere Rodríguez, ["València subscriu per primera vegada amb l'AVL un conveni per la normalització lingüística"](#) (*El Punt Avui*, 20/05/2016). També forma part de l'acord de col·laboració la Conselleria d'Educació
- ▶ ["Lingüistes pel carrer. Un projecte i una proposta"](#) (blog *Imatgies*, de Jesús Bernat Agut, 19/05/2016). Aquest treball vol posar de manifest la repercussió que els nostres gramàtics i lexicògrafs tenen en la retolació de les vies urbanes.